

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
**VĒSTURES
UN FILOZOFIJAS
FAKULTĀTE**

**81. Latvijas Universitātes
starptautiskā zinātniskā
konference 2023**

Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes
Filozofijas doktorantu sekcija

PATIESĪBA UN DZĪVĪBA

Rakstu krājums

2023

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
**VĒSTURES
UN FILOZOFIJAS
FAKULTĀTE**

**81. Latvijas Universitātes
starptautiskā zinātniskā
konference 2023**

Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes
Filozofijas doktorantu sekcija

PATIESĪBA UN DZĪVĪBA

Rakstu krājums

2023

UDK 14 (062)

La 805

Latvijas Universitātes 81. starptautiskā zinātniskā konference. Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes filozofijas doktorantu sekcija “Patiesība un dzīvība” : rakstu krājums. = 81st International Scientific Conference of the University of Latvia. Section of the philosophy doctoral students of the Faculty of History and Philosophy of the University of Latvia “Truth and Life” : collection of proceedings. Rīga: Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultāte, 2023. 58 lpp.

Anotācija. 2023. gada 24. februārī norisinājās Latvijas Universitātes 81. starptautiskās zinātniskās konferences Vēstures un filozofijas fakultātes filozofijas doktorantu sekcija “Patiesība un dzīvība”. Rakstu krājumā ir apkopoti doktorantu nolasītie referāti par patiesuma vērtību, dzīves un dzīvības attiecībām ar patiesības kategorijām, kā arī par patiesības un politikas attiecībām filozofiskajā perspektīvā.

Annotation. On February 24, 2023, the philosophy doctoral students organised the “Truth and Life” section within the framework of the 81st International Scientific Conference of the University of Latvia. The collection of papers covers the topics of the value of truth, the relationship between categories of life and living and truth, and the relevance of truth and politics in philosophical perspectives.

Sastādītāja: Kitija Mirončuka

Tehniskā redaktore: Zane Ozola, tēžu autori

Maketētāja: Kitija Mirončuka

<https://doi.org/10.22364/luszk.81.fds>

ISBN 978-9934-9200-0-4

© Tēžu autori, 2023

© Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultāte, 2023

© Unsplash: Sabina Music Rich, vāka attēls, 2023

Saturs

Stoīķu teorija par vērtībām Gita Leitlande	5
No mīta uz logosu un atpakaļ. Piezīmes par kultūru un dzīves iespējamību Zane Ozola	13
Rasisma diskursi un patiesības režīms Kitija Mirončuka	24
Trauslie fakti: patiesības un politikas problemātika Hannas Ārentes politiskajā filozofijā Inga Gaugere	31
Taisnīga kara teorija Žaka Maritēna politikas filozofijā Jurģis Klotiņš	40
Nedalāmā patiesība. Dzīvība, nāve un valoda biopolitikā un nekropolitikā Marta Valdmane	53

Stoīķu teorija par vērtībām

Stoic Theory of Values

Gita Leitlande

Abstract. *The study focuses on issues like what value theory did the ancient Stoics have, what is its most well-known way of application, and how contemporary Stoics interpret it. Conclusions of the study in brief: the Stoic theory of values can be expressed in a single phrase: “we pronounce Moral Worth to be the sole good” (Cicero, 1914, p. 277 [III.58]). From this, the Stoics deduce what is valuable, what is harmful, and what is indifferent, that is, what does not apply to the valuable or harmful to it. Contemporary Stoics essentially accept this hierarchy of values but develop more precise explanations so that they do not sound foreign to today's reader, for example, in relation to the “indifferents”. Epictetus is considered to be the popularizer of the most famous and widespread interpretation of how to apply the value theory of Stoicism – by using a formula “what is in our power and what is not” (Epiktēts, 1991, 130. lpp. [I]). This formula is still widely used today (including various self-help advice outside of Stoicism), although it needs to be applied with caution to preserve its Stoic flavor.*

Pētījums par stoīķu vērtību teoriju atbild uz tādiem jautājumiem kā: kāda vērtību teorija bija antīkajiem stoīķiem, kāds ir tās pazīstamākais piemērošanas veids, un kā to interpretē mūsdienu stoīķi.

Stoīķu vērtību teoriju var izteikt vienā frāzē: “mēs pasludinām krietnu personību kā vienīgo labumu” (Cicero, 1914, p. 277 [III.58]). Šī nostādne bija spēkā antīkajiem stoīķiem, ir bijusi aktuāla saistībā ar stoicismu cauri laikiem un ir aktuāla joprojām. Arī veiktajā pētījumā nav pamata piedāvāt ko citu. Viss pārējais analizētais saistībā ar stoīķu teoriju par vērtībām ir tikai šīs nostādnes izvērsums un modernāks vai arhaiskāks skaidrojums. Bet pamatnostādne no tā nemainās – (1) stoīķiem vērtība ir krietna personība un (2) tā ir nevis augstākā, bet gan vienīgā vērtība.

No šīs nostādnes stoīķi izsecina vērtību hierarhiju: ir vērtība; ir tai pretējais – kaitējošais vērtībai; un ir neitrālais vai kā stoīķi saka – vienaldzīgais, jeb tas, kas vērtīgo ne veicina, ne tam kaitē. Savukārt vērtīgajam pretējais ir viss tas, kas ir pretējs krietnumam: “muļķīgums, pašsavaldīšanās trūkums, netaisnīgums, bailīgums”. Vienaldzīgais ir viss pārējais ar ko dzīvē sastopamies jeb tas, kas neattiecas uz personības krietnumu vai tai kaitējošo, piemēram, “dzīve, nāve; reputācija, reputācijas trūkums; smaga strādāšana, izklaide; bagātība, nabadzība; slimība, veselība” (Pomeroy, 1999, [5a]).

Kāpēc vērtību hierarhija ir tieši šāda? Tāpēc, ka stoicisma filozofijā vienīgi pašas personas krietnums dod noturīgi laimīgu dzīvi: viss pārējais neder par stingru pamatu šim mērķim. Tie, kas alkst bagātības, varas un sociālā statusa, antīko stoīķu izpratnē ir vergi: cilvēki, kas atdevuši savu dvēseli verdzībā ārējām ietekmēm (Epictetus, 2014, p. 75 [2.2.12]). Stoīķi vēlas būt cilvēki, kas paši valda pār sevi un neļauj ārējām ietekmēm ar sevi manipulēt tā dēļ, ka tām piešķirta nepareiza vieta personas vērtību hierarhijā. Tāpēc vienīgais labums ir krietna personība, visam pārējam atvēlēta pakārtota loma.

Protams, šāda vērtību hierarhija ir radikāli atšķirīga no tā, ko par prioritātēm uzskata liela daļa cilvēku, un to labi apzinājās jau antīkie stoīķi. Arī mūsdienu stoīķi atzīst, ka ir grūti ar savām vērtībām iet “pret straumi” sabiedrībās, kas lielākoties par vērtīgu uzskata kaut ko citu, proti, tiekšanos pēc ārējiem labumiem (Irvine, 2009, p. 277; Whiting, Konstantakos, 2021, p. 128). Tāpēc antīkie stoīķi savos darbos sevišķu vietu iedala iztīrījuma par bagātību un baudām, kas plaši tiek uzskatītas par vērtīgām vai nepieciešamām laimīgai dzīvei. Piemēram, Seneka (*Lucius Annaeus Seneca*), kurš pats bija bagāts, skaidri nošķīra, ka “bagātība nav labums, jo, ja būtu, tā padarītu cilvēkus labus” (Seneka, 2001, 40. lpp. [XXIV.5]). Vienlaikus, bagātībai ir sava vieta cilvēka dzīvē, ja pret to ir pareiza attieksme un tai norādīta pareiza vieta vērtību hierarhijā. Seneka (2001, 36. lpp. [XXI.2, 4]) to skaidro šādi:

visas šīs lietas ir nicināmas, taču nevis tāpēc, lai cilvēkam to nebūtu, bet lai tās, viņam piederēdamas, neradītu satraukumu; viņš netriec tās prom, bet, kad tās viņu pamet, neskumstot izvada tās. .. Gudrais taču neuzskata sevi par jelkādu laimes dāvanu necienīgu; viņš nemīl bagātības, bet dod tām priekšroku; viņš tās uzņem nevis savā sirdī, bet savās mājās.

Tā ir attieksme, ka bagātība nav ne nicināma, nedz noraidāma, bet gan svarīgi to neielikt pārāk augstu vērtību hierarhijā – tas ir, neielikt tādā pat līmenī kā pašas svarīgākās vērtības dzīvē. Šāda attieksme pret bagātību jau ir ievērojami pieņemamāka šodienas lasītājam, nekā varbūt sākotnējais stoīķu vērtību formulējums to ļautu noprast. Seneka paskaidro savu domu: jo “mums nekas nešķiet labums, ko kāds var izmantot arī ļauni. Tu taču redzi, cik daudz cilvēku ļauni izmanto bagātību, dižciltību, spēku” (Seneka, 1996, 302. lpp. [120.3]). Tādējādi kļūst skaidrs, kāpēc stoīķiem krietnums ir vienīgais stabils pamats, kas ir īstens labums cilvēkam. Arī uz baudām ir attiecināms tas pats princips – stoicisma sekotāji netiek aicināti atturēties pavisam no baudām, bet gan neļaut tām valdīt pār cilvēka patieso būtību, cilvēka “es”. “Mums tomēr būs bauda, taču būsīm tās pavēlnieki un mēra noteicēji” (Seneka, 2001, 28. lpp. [XIV.2]), tā Seneka. Jo baudas neveicina augstāku vērtību sasniegšanu (tās nepadara cilvēkus labus), gluži otrādi – tās var būt pārmērīgas (darīt cilvēkam sliktu). Šīs stoīķu nostājas būtu noderīgas

kā alternatīvs skats uz vērtībām arī Latvijas sabiedrībā, ņemot vērā, ka, kā Maija Kūle raksta, dominē “viena – materiālais īpašums kā vērtība” (Kūle, 2016, 20. lpp.) jeb, līdzīgi kā citās Rietumu sabiedrībās, uzsvars ir uz ārējiem labumiem.

Hellēnisma periodā, debatē par vienaldzīgajiem, stoīķi konceptuāli atradās starp kiniķu un Aristoteļa (*Aristotelēs*) mācībām, tāpēc bija spiesti detalizēti izstrādāt savu nostāju. Aristoteļa ieskatā laimīgai dzīvei nepietiek vien ar krietnumu, vajadzīgi arī kādi ārēji labumi, savukārt kiniķi uzskata, ka cilvēkam visi vienaldzīgie ir vienādi nenozīmīgi laimīgai dzīvei. Stoīķi piekrīt kiniķiem, ka krietnums ir vienīgais labums, un piekrīt Aristotelim, ka daži ārējie labumi ir vēlamāki nekā citi. Tāpēc stoīķi izdala vēlamos vienaldzīgos un nevēlamos, dodot priekšroku veselībai nevis slimībai, bagātībai nevis nabadzībai u. tml. Persona var racionāli izdarīt izvēli par labu veselībai un bagātībai, bet jāapzinās, ka šie ārējie labumi mūs nepadara labākus kā cilvēkus (Sharpe, 2014, p. 32), tāpēc tie joprojām ir vienaldzīgo kategorijā. Lai arī vēlamo vienaldzīgo klātbūtne mūsu dzīvē neveicina ētisko attīstību, tie ir vērtīgi citās nozīmēs: piemēram, ēdiens, apģērbs un pajumte ir vajadzīgi fiziskai izdzīvošanai, tāpat ir labumi, kas ir emocionāli un intelektuāli vērtīgi. Jā, vēlamie vienaldzīgie var būt noderīgi, bet svarīgi ir saglabāt pret tiem pareizu attieksmi, nepaceļot tos vērtību hierarhijā līdzvērtīgus vienīgajai vērtībai (krietnai personībai), lai tie netraucē vai neaizstāj mūsu ētisko attīstību jeb darbu pie krietnu rakstura īpašību izkopšanas.

Mūsdienu stoīķi pēc būtības akceptē šādu vērtību dalījumu. Protams, tiek uzsvērts, ka, domājot par stoicisma pielietošanu dzīvē ir jāņem vērā, cik ļoti stoīķu vērtības atšķiras no tām vērtībām, ko ne tikai ikdienā vairums cilvēku uzskata par svarīgām, bet kas skar arī sabiedrības kopumā, normatīvos aktus un institūcijas (skaidrs, ar izņēmumiem) (Brennan, 2003, p. 264; Stephens, 2012, pp. 72–73). Vienlaikus stoīķi tiek paslavēti, ka vērtību piešķir iekšējiem labumiem, ne ārējiem (MacIntyre, 2007, p. 196), kā arī nozīme ir ne tikai tam, par ko viņi iestājas, bet arī pret ko: “uzstāšanās pret mantrausību, lietu kultu un baudām” (Čuhina, 1990, 168. lpp.). Mūsdienās grūtāk izprotams ir koncepts par vienaldzīgajiem, tāpēc jāskaidro, ka tas nenozīmē vienaldzīgu attieksmi pret apkārtējām lietām, bet gan vērtību hierarhijā šīs lietas ieņem tādu pozīciju, kas ne veicina, ne kavē virzību uz galveno mērķi. Tas, ka stoīķiem nav vienalga, kas notiek ap viņiem, pierāda kaut vai taisnīguma loma stoicisma mācībā, kas vērsta uz taisnīgu attieksmi pret citiem. Dzīvē personai lielākoties ir darīšanas tieši ar tā saucamajiem vienaldzīgajiem (Inwood, Donini, 2008, p. 691), veicot dažādas izvēles, ikdienā savu raksturu, krietnumu un vērtības lielākoties izpaužot tieši attieksmē pret vienaldzīgajiem. Tāpēc vērtību hierarhijas loma ir palīdzēt pareizi novērtēt un veidot personas attieksmi pret vienaldzīgajiem. Arī mūsdienās tiek uzsvērts, ka, piemēram, tiekšanās pēc tāda vienaldzīgā kā atzinības noteikti

nav izvirzāms par nozīmīgu mērķi (Stankiewicz, 2020, p. 147) vai, lai arī ārēji mērķi ir nepieciešami, daudz veselīgāk tos ir pakārtot savām vērtībām (Robertson, 2020, p. 231).

Slavenākā un izplatītākā interpretācija, kā piemērot stoicisma mācības vērtību teoriju – kas ir mūsu varā un kas nav – nāk jau no antīkajiem laikiem, un par tās popularizētāju ir uzskatāms Epiktēts (*Epiktētos*).¹ Šo nošķirumu ir pārņēmuši arī mūsdienu stoīķi un dažādi pašpalīdzības un psiholoģiskās palīdzības padomu devēji, atzīstot, ka tam gan nevajag nekādus uzlabojumus vai modernizēšanu (Stankiewicz, 2020, p. 322).

Ielūkosimies, kāds tad ir Epiktēta oriģinālais formulējums un kā viņš to skaidro. Ir vērts citēt visu Epiktēta “Rokasgrāmatas” pirmo rindkopu (kas uzreiz izceļ šī nošķiruma lomu visā Epiktēta pierakstītajā mantojumā), lai būtu redzams, kā Epiktēts to piemēro stoīķu vērtību dalījumam:

Ir lietas, kas ir mūsu varā, un ir lietas, kas nav mūsu varā. Mūsu varā ir mūsu uzskati, tieksmes, iekāres, vairīšanās, proti, itin viss, kas ceļas no mums pašiem. Mūsu miesa, īpašums, slava, amati, proti, itin viss, kas neceļas no mums pašiem, nav mūsu varā. Itin viss, kas ir mūsu varā, pēc savas iedabas ir brīvs; tas nav nedz aizkavējams, nedz iegrožojams. Itin viss, kas nav mūsu varā, ir nevarīgs un verdziski atkarīgs; tas ir gan aizkavējams, gan atņemams. (Epiktēts, 1991, 130. lpp. [I])

Redzams, ka Epiktēts šajā nošķirumā precīzi seko stoīķu vērtību teorijai, parādot, ka gan krietnums, gan nekrietnums (vienīgais labais un sliktais), tas ir, mūsu dvēseles darbība, ir pilnībā mūsu varā. Savukārt visi vienaldzīgie jeb ārējie labumi nav mūsu varā. Atbilstoši stoicisma mācībai, Epiktēts secina, ka “īstenais labums rodams tajā, kas ir mūsu varā” (Epiktēts, 1991, p. 136 [XIX]). Tātad cilvēka būtība slēpjas izvēlē – radot gan labumu, gan sliktumu. Piešķirot vērtību kaut kam, kas nav personas varā, persona labprātīgi atsakās no savām izvēles iespējām (Epictetus, 2014, pp. 22, 105, 242 [1.8.16, 2.16.1, 4.4.23]). Jo, protams, tas vairs nav personas varā un var virzīties visdažādākajos, no personas neatkarīgos, virzienos. Veidojot pareizu attieksmi pret vienaldzīgajiem jeb to, kas nav mūsu varā, Epiktēts iesaka: “ja nu šis priekšstats ir saistīts ar to, kas nav mūsu varā, tad ikreiz esi gatavs sacīt: “Ar to man nav nekāda sakara”” (Epiktēts, 1991, 131. lpp. [I]). Tas nozīmē nevis vienaldzīgu attieksmi, bet gan to, ka tam nevajadzētu skart personas “es” jeb iespēju izvēlēties. Kā redzams, ar šo nošķirumu Epiktēts vienkāršo kā praktiski ikdienas situācijās persona var nodalīt, kam jāpievērš lielāka uzmanība: savām izvēlēm par to, kas ir mūsu varā. Atbilstoši stoīķu vērtību teorijai, Epiktēta nošķirums sadala vienā pusē labumu un sliktumu (kas ir mūsu varā), un otrā pusē vienaldzīgos

---

¹ Precizitātes labad jāsaaka, ka šāds nošķirums ir atrodams stoicisma mācībā jau hellēnisma periodā, tomēr pirms Epiktēta tam nav piešķirta tik centrāla loma. Entonijis Longs (*Anthony Long*) šo nošķirumu sauc par svarīgāko no visa antīkā stoicisma mantojuma (Long, 2018).

(kas nav mūsu varā). Tā ir skaidrāk redzams, kādēļ vēlāmie vienaldzīgie nevar būt vienā līmenī ar krietnumu – jo viens ir mūsu varā un otrs nav.

Mūsdienu stoiķis Žils Evanss (*Jules Evans*), lai parādītu, cik maz no tā, ar ko dzīvē saskaramies ir mūsu varā, sāk ar garu uzskaitījumu, kas nav mūsu varā: mūsu ķermenis, īpašumi, reputācija, darbs, vecāki, draugi, kolēģi, priekšniecība, laika apstākļi, ekonomika, pagātne, nākotne un fakts, ka mēs mirsim. Bet mūsu varā ir tikai viena vienīga kategorija: mūsu uzskati. Ir svarīgi saprast, kas ir mūsu varā, lai par to uzņemtos pilnu atbildību, nevis pieļautu kļūdu savā spriedumā un vainotu apkārtējos apstākļus, cilvēkus, dievus un likteni, kā rezultātā justos bezpalīdzīgi un pakļauti ārējo apstākļu žēlastībai (Evans, 2012, pp. 39–41). Turklāt mūsdienu autori pamatoti atzīst (Ussher, 2016, p. 272), ka antīkie stoiķi bija pārāk optimistiski par to, cik daudzi mentālie procesi ir pilnībā mūsu varā un pakļaujas apzinātai izvēlei. Tas ir, pilnībā mūsu varā ir vēl mazāk, nekā domāja antīkie stoiķi. Apzinoties visus šos ierobežojumus, tas ir – iepazīstot (atbilstoši stoiķu mācības uzstādījumam), kā pasaule darbojas īstenībā – mūsdienu stoiķi esošajos apstākļos konstruē stoicisma tradīcijas ietvaros piemērotu pasaules uzskatu, saglabājot nošķirumu, kas ir vai nav personas varā. Var piekrist un šodienas stoicisma lasījumam izmantot Pjotra Stankēviča (*Piotr Stankiewicz*) precizēto uzskaitījumu, kas tad no mūsu uzskatiem ir pilnībā mūsu varā. Tās ir trīs ļoti svarīgas lietas: (1) izlemt, kas ir mūsu vērtības, (2) izvīrīt sev mērķus un (3) izvīlēties, kā pilnveidosim savu raksturu (Stankiewicz, 2020, p. 36). Ar to stoiķim pietiek (būtībā – jo precīzāk definēts, jo vieglāk nekļūdīties spriedumos, kas ir vai nav mūsu varā, un tāpat – kas ir vai nav vērtīgs), lai virzītos uz virsmērķi (dzīvot saskaņā ar labāko cilvēkā kā racionālā un sabiedriskā būtnē) un laimīgu dzīvi stoicisma izpratnē.

Tomēr mūsdienu stoiķi uzsver, ka “nav mūsu varā” tomēr ir pārāk kategorisks paziņojums par visu pārējo, ar ko dzīvē sastopamies. Un svarīgi ir parādīt, ka mūsu krietnajai rīcībai ir ietekme arī uz ār pasauli, mēs varam ne tikai pašpilnveidoties, bet arī darīt pasauli ap mums labāku. Šajā kontekstā antīko stoiķu kategoriskā nostāja nav uzskatāma par kļūdainu, bet to var interpretēt kā robežu skaidru novilkšanu, kas tiešām ir pilnībā mūsu varā, lai nebūtu nekādu ilūziju, ar domu, ka viss pārējais varbūt arī daļēji ir mūsu varā, bet ne pilnībā, lai nepamatoti nepaļautos uz kaut ko ārēju (Stankiewicz, 2020, p. 34). Tāpēc Viljams Ērvains (*William Irvine*) piedāvā precizēt Epiktēta oriģinālo formulējumu: “ir lietas pār kurām mums ir pilna kontrole un lietas, pār kurām mums nav pilnas kontroles”. Savukārt lietas, pār kurām mums nav pilnas kontroles, var iedalīt divās kategorijās: “lietas pār kurām mums vispār nav kontroles (tādas kā vai rīt uzlēks saule) un lietas, pār kurām mums ir kaut kāda, bet ne pilnīga kontrole (tādas kā vai mēs uzvarēsim tenisa spēlē)” (Irvine, 2009, pp. 88–89). Tas, vai uzvarēsim tenisa spēlē

daļēji, protams, ir personas varā – ar labu sagatavošanos spēlei un psiholoģisku noturību spēles laikā, piemēram. Bet uzvara nav pilnībā personas varā, jo dažādi apstākļi – cik pretinieci ir labi trenējusies, vai būs lietus, vai nebūs kāda trauma u. tml. – ir ārpus personas kontroles, bet var ietekmēt spēles iznākumu. Tādējādi šāds precizējums, ka kaut kāda ārējo lietu kategorija tomēr daļēji ir mūsu varā, paver ceļu jēgpilnam procesam tiekties īstenot rūpīgi izvēlētos mērķus, kas ir vērsti uz sabiedrības un apkārtējās pasaules uzlabošanu, vienlaikus apzinoties, ka tie nav pilnībā mūsu varā. Tas nav pretrunā ar antīko stoiķu uzskatiem, bet gan tos izskaidro. Saprast un akceptēt, ka mums ir tikai ierobežota kontrole pār apkārtējo pasauli (ka tā mūsu varā labākajā gadījumā ir tikai daļēji) nāk mums pašiem par labu, jo iezīmē skaidras iespējas un ierobežojumus, cik lielā mērā stoiķi var veicināt sabiedrības un apkārtējās pasaules uzlabošanu.

P. Stankēvičs uzstāj, ka stoiķa uzdevums un pat pienākums ir vienmēr izmantot “kas ir mūsu varā un kas nav mūsu varā” perspektīvu (Stankiewicz, 2020, p. 53). “Bet kāpēc stoiķu gudrajam tik asi un skaidri jāapzinās, kas ir viņa varā un kas nav viņa varā?” jautā Kārlis Rijnieks un sniedz savu, labu atbildi, kas rakstūta teju pirms simts gadiem: “[t]as ir tāpēc, lai viņš zinātu, uz ko paļauties un uz ko ne, par ko raizēties un par ko ne, ko iekārot un ko ne, ko atzīt par labu un kam paiet vienaldzīgi garām” (Rijnieks, 1992, 102. lpp.). Jeb, lai skaidrāk redzētu pasauli, rūpīgāk izvēlētos mērķus un efektīvāk varētu tos sasniegt, lai nepieļautu kļūdas spriedumos par apkārtējās pasaules un mūsu pašu iedabu. Tas viss izklausās ļoti noderīgi. Tiesa, manuprāt, nav pamata likt tik lielu uzsvaru tieši uz “kas ir mūsu varā un kas nav” principu, jo tas ir tikai viens no veidiem kā piemērot stoiķu vērtību teoriju. Ja ir zināma teorija, stoiķu vērtību hierarhija un to skaidrojumi, to var piemērot arī nepastarpināti, bez šī Epiktēta popularizētā un vēlāku lasītāju iecienītā cilvēka iekšējo un ārējo lietu šķirošanas veida. Jā, šis princips palīdz sašķirot pa hierarhijas kategorijām, kas attiecas uz vērtīgo, tam kaitējošo un neitrālo, bet vienlaikus arī tomēr kaut kur tālākā fonā pazūd uzsvars uz personas krietnumu. Tāpēc nav brīnums, ka šo nošķirumu par noderīgu uzskata ne tikai stoiķi, bet to vēlas pārņemt arī cilvēki, kuriem stoicisma filozofijas pasaules uzskats ir svešs, un lai to pielietotu nevajag pat piekrist stoiķu vērtību hierarhijai, ka ārējie labumi ir zemākas kategorijas nekā krietna personība. Nošķirums “ir mūsu varā un nav mūsu varā” sniedz arī mazāk elastības un nianšu pielietojumā, jo nefigurē vēlamo vienaldzīgo kategorija. Kopumā var secināt, ka šis nošķirums ir jālieto vienīgi kopā ar stoiķu vērtību sistēmas izpratni, ne atrautu no tās.

Nozīmīgs stoiķu vērtību teorijas aspekts ir tās panāktais efekts uz cilvēka attieksmi par to, kas ir nepieciešamās laimīgas dzīves sastāvdaļas. Seneka to formulē eleganti: “[j]a kādam tas, kas viņam ir, .. neliekas pats lieliskākais, tad viņš, kaut arī būdams kungs pār visu pasauli, tomēr ir nelaimīgs” (Seneka, 1996, 31. lpp. [9.20]). Proti, laimīgai dzīvei nav nepieciešami

vieni vai otri ārēji apstākļi un labumi. Savs iekšējais “es”, kuru var spodrināt, savi uzskati, attieksmes un emocijas, ar kuriem var strādāt, tas viss jau cilvēkam ir. Bet, kas attiecas uz ārējiem apstākļiem un labumiem, ir jāpieņem esošā situācija, un jāmāk pienācīgi novērtēt to, kas jau ir. Citiem vārdiem – tā ir attieksme pret dzīvi, kas nevis pieprasa dažādas lietas, lai dzīve būtu laimīga, bet gan attieksme pret dzīvi, kas ļauj dzīvot laimīgu dzīvi un plaukt ar to, kas jau ir (Evans, 2011, p. 50). Kas, līdz ar krietnu personību kā vienīgo vērtību un aicinājumu pievērsties iekšējām vērtībām un krietnas personības veidošanai, kā arī kalibrēt savu attieksmi pret ārējiem labumiem, raksturo gan stoiķu teorijas par vērtībām savdabību, gan arī noderīguma potenciālu kā alternatīvs, sistemātisks skats uz vērtībām šodienas lasītājam.

Bibliogrāfija

- Aurēlijs, M.** (1991) *Pašam sev*. Tulk. Ķemere, I. Rīga: Zvaigzne.
- Brennan, T.** (2003) “Stoic Moral Psychology.” In: Inwood, B. (ed.) *The Cambridge Companion to the Stoics*. New York: Cambridge University Press, pp. 257–294.
- Cicero, M. T.** (1914) *De finibus bonorum et malorum*. Trans. by Rackham, H. London: William Heinemann, New York: The Macmillan Co.
- Čuhina, L.** (1990) “Stoicisma filosofiskais mantojums.” Grām: Kūle, M.; Vēbers, E. (sast.) *Domas par antīko filosofiju*. Rīga: Avots, 157–173. lpp.
- Epictetus.** (2014) *Discourses, Fragments, Handbook*. Trans. by Hard, R. New York: Oxford University Press.
- Epiktēts.** (1991) “Rokasgrāmata.” Grām: Aurēlijs, M. *Pašam sev*. Tulk. Cīrule, B. Rīga: Zvaigzne, 130–151. lpp.
- Evans, J.** (2012). *Philosophy for Life and Other Dangerous Situations*. Ebury Publishing, Kindle Edition.
- Evans, M.** (2011) “Captains of the Soul: Stoic Philosophy and the Western Profession of Arms in the Twenty-first Century,” *Naval War College Review*, 64 (1), pp. 31–58. <https://digital-commons.usnwc.edu/nwc-review/vol64/iss1/4>
- Inwood, B.; Donini, P.** (2008) “Stoic ethics.” In: Algra, K.; Barnes, J.; Mansfeld, J.; Schofield, M. (eds.) *The Cambridge History of Hellenistic Philosophy*. UK: Cambridge University Press, pp. 675–738.
- Irvine, W.** (2009) *A Guide to the Good Life: The Ancient Art of Stoic Joy*. New York: Oxford University Press.
- Kūle, M.** (2016) *Jābūtības vārdi*. Rīga: Zinātne.
- Long, A. A.** (2018) “Stoicisms Ancient and Modern,” *Modern Stoicism*. <https://modernstoicism.com/stoicisms-ancient-and-modern-by-tony-a-a-long/> (15.08.2023.).
- MacIntyre, A.** (2007) *After Virtue: A Study in Moral Theory*. Third Edition. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.
- Pomeroy, A.** (ed.) (1999) *Arius Didymus: Epitome of Stoic Ethics*. Atlanta, GA: Society of Biblical Literature.
- Rijnieks, K.** (1992) *Sengrieķu dzīves gudrība*. Rīga: Zvaigzne.
- Robertson, D.** (2020) *The Philosophy of Cognitive-Behavioural Therapy (CBT): Stoic Philosophy as Rational and Cognitive Psychotherapy*. London and New York: Routledge.

Latvijas Universitātes 81. starptautiskā zinātniskā konference
Patiesība un dzīvība, 2023. gada 24. februāris

Seneka, L. A. (1996) *Vēstules Lucīlijam par ētiku*. Tulk. Feldhūns, Ā. Rīga: Zinātne.

Seneka, L. A. (2001) "Par laimīgu dzīvi." Grām: *Dialogi*. Tulk. Feldhūns, Ā. Rīga: Zinātne, 15–46. lpp.

Sharpe, M. (2014) "Stoic Virtue Ethics." In: Hooft, S. van (ed.) *The Handbook of Virtue Ethics*. London and New York: Routledge, pp. 28–41.

Stankiewicz, P. (2020) *Manual of Reformed Stoicism*. United States and Spain: Vernon Press.

Stephens, W. (2012) *Marcus Aurelius: A Guide for the Perplexed*. London and New York: Continuum.

Ussher, P. (ed.) (2016) *Stoicism Today (Volume Two)*. Poland: Stoicism Today.

Whiting, K.; Konstantakos, L. (2021) *Being Better: Stoicism for a World Worth Living In*. California: New World Library.